

บทบาทขององค์กรภาครัฐกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา

The Roles of Government Organization and Participation in Promoting Buddhism Administration

อำนวยการ กองแก้ว¹

Amnuay Kongkaew

บทคัดย่อ (Abstract)

การดำเนินงานขององค์กรภาครัฐกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สุขต่อพระสงฆ์โดยตรง องค์กรภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเรื่องการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและงบประมาณในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ก็จะเป็นการบริหารงานและการดำเนินงานที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ (Keywords): บทบาท; องค์กรภาครัฐ; การมีส่วนร่วม

Abstract

The operations of government organizations and their participation in promoting Buddhist affairs were carried out efficiently and directly benefit the monks. Government organizations or related agencies should support the promotion of Buddhist affairs and budget in various areas, whether it be in the area of administration. Religious education, educational assistance, dissemination Public utilities and public welfare It will be management and operations that are truly consistent with the problem situation.

Keywords: The Roles; Government Organization; Participation

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานมีสถาบันที่อยู่คู่บ้านคู่มืองของคนไทยประกอบด้วย 3 สถาบันคือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะ

Received: 2021-02-14 Revised: 2021-05-17 Accepted: 2021-05-22

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Corresponding Author e-mail:
Amnuay-Kongkaew@outlook.com

สถาบันศาสนา ชาวไทยส่วนมากได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนาจึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของคนไทยทุกยุคทุกสมัย พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ความรู้ ธรรมะ ให้แก่ประชาชนได้รับทราบได้เข้าใจและนำไปปฏิบัติ การบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย คณะสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำหน้าที่เผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและสังคม การที่พระสงฆ์มีบทบาทหลักในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนถือเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์จะต้องทำให้มีให้เกิดขึ้น พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างภาพลักษณ์แห่งความศรัทธา เลื่อมใสให้แก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดรักษาศีลปฏิบัติธรรม เพื่อที่จะเพิ่มพูนศักยภาพในชีวิตและพัฒนาจิตใจให้ผ่องใสสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข

วัด เป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการกระทำการต่างๆ ด้วยตัวเองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามความในมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามความในมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา 45 แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งในการดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), 2545) และสำหรับการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี 6 ประการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2538)

องค์กรภาครัฐถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญในการให้การสนับสนุนงานกิจการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะองค์กรภาครัฐถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลความเป็นปกติสุขและให้ความสะดวกแก่ประชาชนในทุก ๆ ฝ่ายอย่างทั่วถึง ผู้เขียนจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาบทบาทขององค์กรภาครัฐกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาเพื่อ

เป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการบริหารงานของพระสงฆ์ต่อไป

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้หลายลักษณะหลายรูปแบบ หลายวิธีการ และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างเช่นนี้มีผลให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุม ครบถ้วนและเป็นที่ยอมรับทั่วไปการมีส่วนร่วมเป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำงาน เป็นขั้นตอนหนึ่งของการมีมนุษยสัมพันธ์ เพื่อการอยู่ร่วมกัน เพื่อการก้าวหน้าและพัฒนา เพื่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ มีความมั่นคงผาสุกสืบไป ซึ่งก็ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2547) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง “การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกในการมีส่วนร่วม ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2546) ได้กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น และชนบท หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชน หรือองค์กรของประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นและชนบทในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอน ในรูปแบบการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะพัฒนาหรือยกระดับขีดความสามารถของตนในการจัดการทรัพยากร และปัจจัยที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกๆด้านของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม”

ไวน์ (White) (1982) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ มิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

1. มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมการพัฒนา

หลักการมีส่วนร่วม สามารถนำมาใช้ได้กับทุกองค์กร เพราะยิ่งถ้ามีการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมและลงตัวมากที่สุด จะทำให้องค์กรนั้นสามารถพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ และสามารถปรับตัวได้เพื่อความอยู่รอดขององค์กร จากการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

จันทราณี สงวนนาม (2545) ได้กล่าวว่า ทฤษฎี y (Theory y) ของแมคเกรเกอร์ (McGregor) โดยมีแนวความคิดว่าคนจะให้ความร่วมมือ สนับสนุนและมีความรับผิดชอบถ้าสภาวะการทำงานทำให้พอใจ คนไม่เกียจคร้านขยันและไว้วางใจได้โดยจะควบคุมตนเองในการทำงานให้เกิดผลดีต่อองค์กร คนมีความคิดริเริ่มในการทำงานถ้าได้รับการจูงใจที่ถูกต้องจากกลุ่มเพื่อน มากกว่าการจูงใจที่เป็นตัวเงิน และคนมักพัฒนาวิธีการทำงาน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอจะเห็นว่าแมคเกรเกอร์ได้แนะนำเทคนิคในการบริการว่าควรจัดการขยายงานให้กว้างขึ้นเพื่อให้งานของผู้ปฏิบัติได้รับความสนใจ และท้าทายต่อการปฏิบัติมากขึ้นและมีความเห็นว่าการบริการแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดผลดีต่อการควบคุมตนเอง

โคเฮน เจ.เอ็ม. และ อัฟฟอฟฟ์ (Cohen , J.M. and Uphoff) (1984) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด ซึ่งมีลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ Decision making ในกระบวนการของการตัดสินใจ นั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ Implementation ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่ โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใดเช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล Evaluation การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น View ความชอบ Preferences และความคาดหวัง Expectation ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ Benefits ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่ได้รับประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะได้ผลประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

สรุปได้ว่า ลักษณะหรือชนิดของการมีส่วนร่วมมี 4 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ตัดสินใจเป็นประการสำคัญ

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการกระทำที่ประชาชนคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ประเมินผลทุกขั้นตอน โดยการสมัครใจด้วยตนเอง โดยเห็นว่าสิ่งที่เข้าร่วมได้ก่อให้เกิด ผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ของตนเองที่ตั้งไว้ และได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การที่ประชาชนจะตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และรับผิดชอบในโครงการหรือ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระบบนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในด้านบุคคลและกลุ่มคน ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจาก ภายนอก ดังมีผู้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้กล่าวว่า ปัจจัยของการมีส่วนร่วม ของประชาชนขึ้นอยู่กับ

- 1.ความเชื่อในศักยภาพของตนเอง ว่าสามารถจะช่วยเหลือตัวเอง พร้อมช่วยเหลือผู้อื่นได้และ จะต้องแสดงศักยภาพจะเข้าร่วมต่อการพัฒนา
- 2.โครงสร้างเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขแบบเศรษฐกิจเป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้น ที่ทำให้คน ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้
- 3.หน่วยครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมและการควบคุม จากเบื้องล่าง มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่องซึ่งก็คือ พลังทางสังคม ได้แก่ มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา
- 4.การให้อิสระแก่กลุ่มชาวบ้านที่จะตัดสินใจด้วยกันในกิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างความเชื่อมั่น ในศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
- 5.การตัดสินใจร่วมกลุ่ม ไม่ได้เป็นหลักการตามเหตุผลของการเก็บกำไรผลประโยชน์สูงสุด ทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสิ่งที่ตามมา

สุชา จันท์ธอม (2547) ได้กล่าวว่า ถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้ 3 ประการด้วยกันดังนี้

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้น จะมีเหตุผล สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก มองเห็นว่าตนจะได้รับผลตอบแทนในสิ่งที่ทำลงไป ประการที่ สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ
2. ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม การมองเห็นช่องทางในการมีส่วน ร่วม และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับหลังการมีส่วนร่วม ดังนั้นพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่อง ทางการมีส่วนร่วม จึงควรมีลักษณะดังนี้ คือ ประการแรก เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีโอกาสเข้า ไปมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ประการที่สอง มีการกำหนดเวลาที่ชัดเจนมีโอกาส เข้าไปมีส่วนร่วม จะได้สามารถกำหนดเงื่อนไขตามสภาพความเป็นจริงของตนได้ ประการที่สาม มี การกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร
3. ปัจจัยด้านอำนาจ ในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม ประชาชนสามารถกำหนด เป้าหมาย วิธีการ และผลประโยชน์ของกิจกรรมได้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การจัดโครงสร้างการบริหารและการจัดการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของคณะรัฐบาลซึ่งในสมัยนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง เห็นว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้น นำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการของคณะสงฆ์ออกเป็น 3 ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 เป็นระบบที่มีผลบั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ ต้องประสบกับอุปสรรคและความล่าช้า

ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

คำว่า การบริหาร ได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ให้คำนิยามหรือความหมายแตกต่างกันออกไป โดยมักใช้คำ 2 คำ แทนคำว่า การบริหาร ได้แก่ Administration และ Management โดยแยกใช้ตามความนิยม คือ Administration ใช้กับการบริหารงานในองค์การภาคราชการ หรือ Management ใช้กับการบริหารงานในองค์การภาคธุรกิจ

การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎ มหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) (2545) ได้กล่าวว่า กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา มี 6 ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2539) ได้กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์ หรือการปกครองคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไปทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง

พระไพศาล วิสาโล (2546) ได้กล่าวว่า การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และ

ความสามารถในการสอนและการเผยแพร่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำ ในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือ ระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาสําหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลารู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกลารวมทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังคงเป็นหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือการดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์ยังมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษาหรือการบริหาร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) หรือ อาจกล่าวได้ว่า การปกครอง คือการสร้างกฎเกณฑ์เป็นกฎหมายใช้บังคับคนในสังคมให้ปฏิบัติตามและเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความขัดแย้งระหว่างคนในสังคม ทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎที่จัดตั้งขึ้น ถ้าใครทำผิดกฎ จะได้รับโทษตามที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อความอยู่ดีอยู่รอดและความสงบสุขของคนในสังคม ในทางศาสนาจักร การปกครองใช้พระวินัยหรือสิกขาบท ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์และร่วมกันพิจารณบัญญัติขึ้น เป็นธรรมานุการปกครอง ทั้งนี้ เพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การปกครองของคณะสงฆ์ ไม่มีระบบที่มีชื่อเรียกเฉพาะ คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเป็นสังฆะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549) ซึ่งมีระเบียบ แบบแผนข้อกำหนดวิธีการดำเนินการตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

แนวคิดและวิธีการปกครองตามรูปแบบคณะสงฆ์ไทย ต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ มติมหาเถรสมาคม ซึ่ง พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็สร้างเครือข่ายโยงใยรวมกันทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ ลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบทำงานของพระสังฆาธิการ หรือทำรีเอ็นจิเนียริงให้กับการบริหารคณะสงฆ์ ให้เป็นระบบการบริหารงานที่ใช้ได้ดี โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539) การปกครองคนต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า แม่น้ำ

กว้างใหญ่เพราะอยู่ต่ำอย่าง แม่น้ำ รอรับหยาดน้ำ หยดน้ำจาก ลำธาร ห้วย คลอง หนอง บึงไหลมาเต็ม เพราะแม่น้ำโขงอยู่ต่ำ ลองไปดูต้นแม่น้ำโขงที่อยู่สูง ที่นั่น แม่น้ำโขงจะเล็กนิดเดียว คนที่เป็นผู้นำ ก็เหมือนกันจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ต้องวางตัวเหมือนแม่น้ำ เข้าถึงประชาชน เข้าถึงผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่ทำตัวเป็นพวกอัตตาธิปไตย ต้องเป็นธรรมาธิปไตยจึงจะยิ่งใหญ่ได้ (พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), 2540)

การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษาหมายถึงการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆอันควรแก่สมณะ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2536) ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญเป็นกิจการของคณะสงฆ์ประเภทหนึ่งที่สำคัญยิ่ง มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” ม.15 ตรีแห่ง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคก็ได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินเป็นไปด้วยดี

การศาสนศึกษา หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาของบรรพชิต และคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธรรม 3 ของบรรพชิตและคฤหัสถ์แต่ในปัจจุบันพระปริยัติสัทธรรมนั้นเรียกสั้น ๆ ว่า “พระปริยัติธรรม” แต่เดิมนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการจนเรียกการสอบว่า “สอบในสนามหลวง” โดยอาราธนาพระมหาเถระพระเถระเป็นแม่กองและกรรมการสอบปัจจุบันนี้ แม้คณะสงฆ์จะรับมาดำเนินการเองแต่ก็ยังคงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ระเบียบการจัดศาสนศึกษายังคงเป็นไปตามจารีตที่เคยถือปฏิบัติสืบมา เพราะยังมีได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดวิธีดำเนินการศาสนศึกษา การแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวง และแม่กองธรรมสนามหลวงคงเป็นไปตามจารีตเดิม โดยหลักการ แบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกบาลี 1 แผนกธรรม 1 แผนกบาลีเรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลีชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิแบ่งเป็น 9 ชั้นคือชั้นบาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ชั้นประโยค ป.ธ. 3,4,5,6,7,8 และ 9 ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. 3 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญคือทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค 1-2 ได้รับวุฒิบัตรชั้นประโยค ป.ธ. 3-8 ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. 9 ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศเป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ป.ธ. 9 ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทสามเณรรูปนั้นอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคอยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตินักเทศน์กับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญผู้มีวิทยฐานะชั้นประโยค ป.ธ. 3 หรือเท่ากับพระคณาจารย์เอก แผนกธรรมเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว และเรียบเรียงสำนวนให้เหมาะสมมีอยู่ 2 ประเภทคือสำหรับพระภิกษุสามเณรเรียกว่า “นักธรรม” สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ธรรมศึกษา” โดยชั้นจัดเป็น 3 คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้น

เอกเฉพาะนักธรรมจัดเป็นวิทยฐานะของพระภิกษุสามเณรในระดับหนึ่งแต่ละชั้นมีประกาศนียบัตรเป็นสำคัญ

การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์หมายถึงการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540) เป็นการศึกษาสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษาโดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคมเป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากพระปริยัติธรรม พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายและแนะนำการจัดการเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมนอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่าง ๆ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การดึงเด็กและเยาวชนมาศึกษาธรรม การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและนักเรียน การจัดพระสงฆ์ให้เข้าอบรม ในสถานที่ศึกษา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์ การตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้น จัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2546)

การศึกษาสงเคราะห์นับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีตนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่รัฐและคณะสงฆ์ จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคมจนกล่าวได้ว่า ในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ๆ หนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัววัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชนจึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น (พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2529) แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาการจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษา ก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้างแต่ต่อบทบาทเหล่านั้นก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับจนถึง พ.ศ. 2500 รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้น ก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์ เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีกคงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้างเป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้างการศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบันแยกออกเป็น 3 ลักษณะคือ

- 1.การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้แก่การจัดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโรงเรียนราชภัฏการกุศลของวัดโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์
- 2.การศึกษาสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติเช่นการเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้าง

สถานศึกษาในบริเวณวัดการให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่นการเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

3. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติเช่น การสอนธรรมศึกษาการสอนศีลธรรมการใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบันระบบการศึกษาในโรงเรียนเปลี่ยนไปมีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 และการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาเด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์จัดต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการเนื่องจากเด็กต้องใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียนหรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียนเป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไปขยายวงกว้างออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่มีลักษณะการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทยได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัดที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปฐฉาวิสัชนา 2 รูป ขึ้นไปเป็นต้น

2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้แก่การบรรยายธรรมการสนทนาธรรมการปาฐกถาธรรมในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียงโทรทัศน์บันทึกเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

3. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียงเช่นงานพระธรรมทูตงานพระธรรมจาริกงานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การสาธารณูปการ

คำว่า “สาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์เช่นโบสถ์วิหาร” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) เป็นต้นส่วน “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในมาตรา 33 ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การ ต่าง ๆ คือองค์การการปกครององค์การการศึกษาองค์การการเผยแผ่องค์การสาธารณูปการและนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มียกย่องการอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่37โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(1) บำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” (พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐโณ), 2541) กล่าวโดยสรุปลักษณะงานมีดังต่อไปนี้

1. หมายถึงก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
2. กิจการอันเกี่ยวกับการวัดคือการสร้างการตั้งการรวมการย้ายการยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่นการจัดงานวัดการเรียไร
4. การศาสนสมบัติของวัด

ความหมายทั้ง 4 ประการข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระหรือลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัดอาคารสถานที่หรือการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่น ๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรมหรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ทำการเผยแผ่ธรรมเป็นต้น

พัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนานั้นเริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าทรงรับวัดเวฬุวันเป็นแห่งแรก และต่อมาก็ทรงอนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิดคือวิหารเรือนมุงแถบเดียวปราสาทเรือนโล้นและถ้ำ และจากการศึกษาวัดในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1)ไม่ไกลบ้านนัก 2)ไม่ไกลบ้านนัก 3)สะดวกแก่การไปวัดและการมาวัด 4)เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ 5)กลางวันไม่พลุกพล่าน 6)กลางคืนเงียบสงบ 7)ไม่มีเสียงกึกก้อง 8)ปราศจากกลิ่นตัวคนที่เดินเข้าออก 9)เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบสงัด 10)เหมาะที่พระสงฆ์จะหลีกเร้นอยู่ตามสมณวินัย (พระสุธีธรรมา (ณรงค์ จิตตโสภโณ), 2541)

การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์หมายถึงการดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคลเว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปหรือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์

การให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคมโดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูลดังที่ปรากฏในพหุการสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิต กับคฤหัสถ์ว่า “ภิกษุทั้งหลายพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจิรวินิบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางมีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดี ภิกษุทั้งหลายคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลดโอฆะออกให้ได้เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ” ด้วยประการดังกล่าวนี้ การสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มืองค์ประกอบหลายประการ (พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2530) คือการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรมคือเมตตากรุณาจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรมและทางด้านจิตใจเป็นหลักดังปรากฏในสังคัลลสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรด้วยหลัก 6 ประการ คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคย ได้ฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้

บทบาทของวัดและคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์และวัด มีบทบาทในการจัดการสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปในหลาย ๆ ด้านพอสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่มีสอนในสมัยนั้น
2. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วยตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้คนสมัยนั้น
4. เป็นที่พักของคนเดินทาง
5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
7. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตปัญหาครอบครัว เป็นต้น
8. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเอาไว้
9. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้ตามบ้านเมื่อตนมีการจัดงานต่าง ๆ
10. เป็นศูนย์กลางของการบริหารการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ

11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคน ในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดำเนินต้องเป็นไปตามระเบียบมติของคณะสงฆ์และจำเป็นต้องให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารและดูแลคณะสงฆ์เพื่อให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง สิ่งที่ดีที่สุดคือ การที่ทุกฝ่ายทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันทำหน้าที่ในการบริหารในทุกด้านแม้จะเป็นการสวดสวดดูแลก็ถือว่าเป็นการดูแลพระศาสนาที่ดีเป็นการป้องกันผู้ที่จะมาปองร้ายเป็นภัยของศาสนาได้ด้วย

การส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเหล่าสาวกได้ช่วยกันทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าให้กว้างไกลและคอยอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นสืบมา อุบาสกเป็นสาวกกลุ่มหนึ่งที่ได้มีบทบาทช่วยส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง บทบาทของอุบาสกไว้ในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

บทบาทด้านการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์

เป็นการทำหน้าที่บำรุงพระสงฆ์ในด้านการดำรงชีพให้อยู่โดยไม่เดือดร้อน กล่าวคือ

1) บทบาทด้านการถวายภัตตาหารเป็นประจำ

บทบาทในด้านนี้มีอย่างสม่ำเสมอ นับตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นที่มีการเผยแผ่ธรรม อุบาสกทั้งที่เป็นพราหมณ์ เศรษฐี คฤหบดี พ่อค้าพาณิช ผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าต่างพากันอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์โดยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมากถึงแม้พระสงฆ์จะไปบิณฑบาตทางไหนก็มีผู้ทำบุญถวายทานโดยตลอดจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้รวดเร็วขึ้น

อุบาสกที่มีบทบาทในด้านนี้โดยตรง ส่วนใหญ่แล้วต่างมีโรงงานเป็นของตนเอง ซึ่งใช้เป็นสถานที่ให้ทานอยู่เป็นประจำในบ้าน ดังนั้น จึงเป็นการสะดวกต่อการถวายความอุปถัมภ์ พระสงฆ์ได้อย่างสม่ำเสมอ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ที่บ้านของท่านจะจัดเตรียมสถานที่และตกแต่งอาสนะเพื่อถวายภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วัน 2,000 รูป เป็นประจำ ท่านมีกิจวัตรประจำ คือ การเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อสดับฟังธรรมทุกวัน เวลาไปก่อนเวลาอาหารก็จะนำอาหารขบฉันไปถวาย เวลาไปในตอนหลังจะเอาเกสซ์ 5 อย่าง และปานะ 8 ประการ ไปถวายเป็นประจำเวลาไปฟังธรรมท่านไปด้วยความเป็นคนใจบุญ

2) บทบาทด้านการถวายสิ่งของอุปโภคและยารักษาโรค

บทบาทในด้านนี้ อุบาสกที่กระทำอยู่เป็นประจำเช่นเดียวกับการถวายอาหาร เนื่องจากว่าเครื่องอุปโภค อันหมายถึง เครื่องอัฐบริขาร เช่น ผ้าไตรจีวร เครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างอื่น ๆ และยารักษาโรคเป็นสิ่งที่พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสบาย พอสมควรอันส่งผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจได้ อุบาสกจำนวนมากที่มีบทบาทในลักษณะนี้ เช่น

พระเจ้าอุเทน กษัตริย์เมืองโกสัมพี ได้ถวายจีวรแก่พระอานนท์เถระ เพราะมีความศรัทธาในการใช้สอยผ้าของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความมัยยัสต์ และประหยัดเพราะได้ทรงสดับว่า ภิกษุที่รับจีวรแล้วจะมอบจีวรของตนแก่ผู้มีจีวรที่เก่ากว่า จากนั้นจะนำเอาผ้าเก่าเหล่านั้นทำเป็นผ้าปูที่นอนผ้าปูพื้น ผ้าเช็ดเท้าจากนั้นแล้วใช้ผสมดินเหนียวฉาบทาฝา ทรงพิจารณาเห็นว่า พระสงฆ์ใช้ผ้าอย่างคุ้มค่าจึงเกิดความเลื่อมในศรัทธาได้ถวายผ้าที่ค่าเป็นจำนวนมากทั้งผ้าที่มีราคา 500 1,000 100,000 กหาปณะ โดยได้ถวายเป็นชุด ๆ ตามราคาจีวร ทำให้พระสงฆ์มีเครื่องใช้สอยไม่เดือดร้อน

บทบาทด้านการส่งเสริมด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

เป็นบทบาทที่ส่งเสริมเป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา แยกอธิบายได้ดังนี้

1) บทบาทด้านการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ

เสนาสนะที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งของคฤหัสถ์และบรรพชิต จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย 4 ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับพระสงฆ์คือ ผ้าห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยารักษาโรค (เภสัช) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย หลักฐานที่ปรากฏชัดในพระไตรปิฎกว่า มีอุบาสกได้สร้างเสนาสนะถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เช่น สร้างกุฏิ ศาลา เจดีย์ วิหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังได้ฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใส ได้ถวายพระเวฬุวัน ซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์แด่พระพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ และเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา

โฆสกเศรษฐี ได้สร้างโฆสิตารามถวายโดยเฉพาะได้ตั้งโรงงานให้แก่คนเดินทางไกลและคนกำพร้าทุก ๆ วัน

2) บทบาทด้านการชำระอริกรรมและปัญหา

พระพุทธศาสนาเมื่อมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก็ไม่อาจที่จะพ้นจากภัยอันตราย จากสิ่งรอบข้างได้จึงทำให้เกิดเป็นปัญหา ซึ่งภัยดังกล่าวมานั้นได้เกิดขึ้นจากเจ้าลัทธิผู้สอนลัทธิ ศาสนาต่าง ๆ บ้างเกิดจากความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมของพระพุทธรูปเองบ้างจนเป็นปัญหา และอริกรรมขึ้นเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดอริกรรมขึ้นเหล่าพุทธสาวกได้ช่วยกันแก้ไขปัญหา และ อริกรรมนั้นให้หมดไป อุบาสกก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ทำหน้าที่ในด้านนี้ กล่าวคือได้ช่วยชำระอริกรรมที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาให้หมดไปได้ เช่น ครั้งหนึ่งธิดาของเศรษฐีในเมืองราชคฤห์เกิดตั้งครรภ์ ขึ้นภายหลังจากที่บวชเป็นภิกษุณี ทำให้เกิดปัญหา เนื่องจากนางภิกษุณีที่ร่วมสำนักต่าง ก็พากันโจทก์ ใส่ร้ายและได้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระเทวทัต พระเทวทัตกลัวว่าความเสียชื่อเสียง จะเกิดขึ้นแก่ พวกภิกษุณีผู้ทำตามโอวาทของตน จึงสั่งให้นางภิกษุณีนั้นไปสีกเสียจากสำนัก นางภิกษุณีได้ขอร้องและบอกความประสงค์ว่าที่นางไปยังพระเชตวันมหาวิหาร เมื่อนางไปถึงพระพุทธเจ้าทรง ทราบแล้วว่า ครรภ์ของนางตั้งขึ้นตั้งแต่ก่อนที่นางจะบวชแล้ว แต่เพื่อจะเปลื้องถ้อยคำของพวกคนที่อาจจะกล่าวตาดิฉันพระองค์ว่าไม่ทรงมีความยุติธรรม จึงได้เชิญพวกอุบาสกประกอบด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐี จูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขมหาอุบาสิกา และตระกูล อุบาสกอุบาสิกาใหญ่อื่น ๆ มาแล้วให้ทำการชำระอริกรรมที่เกิดขึ้น ปรากฏว่า อุบาสกได้ทำการชำระอริกรรมร่วมกับอุบาสิกาและ

พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระอุปาสีเป็นประธานในการวินิจฉัยตรวจสอบมีการตรวจดูมือ เท้า สะตือ และที่สุดท้องของนางภิกษุณีภายในม่านและนับวันนับเดือนดู ก็ได้ความจริงว่า นางภิกษุณีได้ตั้งครรภ์ในเวลาที่นางเป็นคฤหัสถ์แล้ว จึงทำให้นางภิกษุณีรูปนั้นพ้นจากมลทินกล่าวหาได้

3) บทบาทด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

การป้องกันภัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง บทบาทในด้านนี้อุบาสกได้กระทำไว้อย่างสม่ำเสมอ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเมื่อ ครั้งที่มีการทำสังคายนาครั้งแรก พระองค์ได้ทรงรับเป็นภาระธุระในการช่วยเหลือให้ภิกษุสงฆ์ผู้ทำการสังคายนาในครั้งนั้น ได้รับความสะดวกสบาย คือ พระองค์ได้ช่วยปฏิสังขรณ์มหาวิหารถึง 1 ตำบลในเมืองราชคฤห์ เพื่อใช้เป็นสถานที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์พระองค์ได้ช่วยปกป้องกันภัยต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ ผู้ทำการสังคายนา และได้อุปฐาก บำรุงพระสงฆ์ด้วยอาหารบิณฑบาตในที่สุดการทำสังคายนาพระธรรมวินัยก็สำเร็จด้วยดี

พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งทำที่ อโศการาม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธาน มีพระสงฆ์ ประชุมกัน 1,000 รูป ทำอยู่ 9 เดือน จึงแล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้ กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้า ทรงปรินิพพานแล้ว 234 หรือ 235 ปี ข้อปรารถนาในการทำ สังคายนาครั้งนี้ คือ พวกเดียรถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่น ๆ มาปลอมบวชแล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่า เป็น พระพุทธศาสนา พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ชำระสอบสวนกำจัดเดียรถีย์เหล่านั้น จากพระธรรมวินัยได้แล้ว จึงสังคายนาพระธรรมวินัย (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2540)

4) บทบาทด้านการสนับสนุนพระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา

อุบาสกหลายท่านได้สร้างบทบาทในด้านนี้โดยวิธีต่าง ๆ กัน เช่น แสดงธรรมให้ฟังบ้าง สนทนาธรรมบ้าง การโศวาทที่ กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นพุทธสาวก หรือเป็นผู้นับถือลัทธิอื่นมาก่อน เช่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้ จิตตคฤหบดี นอกจากจะมีศรัทธาถวายทานให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ และสร้าง เสนาสนะสถานไว้ในพระพุทธศาสนาแล้วท่านยังได้แสดงธรรมอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าให้กับบุคคลอื่น ๆ ให้มีความรู้เข้าใจในธรรมยิ่งขึ้น ท่านจะใช้เวลาหลังจากที่ได้ทำบุญภัตตาหารแด่พระสงฆ์เสร็จแล้วสนทนาธรรมกับพระสงฆ์อยู่เสมอ ๆ ครั้งหนึ่งท่านได้ถามปัญหาธรรมกับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันที่บ้านถึงเรื่องความต่างแห่งธาตุกับพระเถระผู้เป็นหัวหน้า แต่พระเถระไม่ ตอบแม้ว่าจะถูกถามถึง 3 ครั้งก็ยังไม่ตอบ ในที่สุดอสิทิตตะจึงอาสาตอบคำถามแทน ท่านได้สนทนาธรรมกับท่านเศรษฐีได้ตอบกันจนทำให้ผู้ที่อยู่ในที่ประชุมนั้นเกิดความรู้แจ้งในธรรมะยิ่งขึ้น

5) บทบาทด้านการชักชวนคนเข้าวัดฟังธรรม

การชักชวนผู้คนไปฟังธรรม เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่อุบาสกได้กระทำเพื่อสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาไว้มีบุคคลหลายคนที่ได้ฟังธรรมเพราะการชักนำของอุบาสก การที่บุคคลนับถือพระพุทธศาสนาและนำเอาหลักธรรมปฏิบัตินั้นหมายถึงว่า พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง

เพราะหลักธรรมที่สำคัญ ๆ อันเป็นหลักของพระพุทธศาสนาจะได้รับการสืบทอดต่อไป อุบาสกที่กระทำลักษณะนี้ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังจากที่ทรงพาบิราร ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนตาลหนุ่มชื่อ ลัญจิวัน กระทั่งบิรารประกาศตนเป็นอุบาสกและได้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งพระนางเขมาอัคมรเหสีของพระองค์เป็นผู้ลุ่มหลงในรูปร่างของตน ไม่ปรารถนาจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพราะพระนางได้สดับฟังว่า พระพุทธเจ้าตรัสเตือนโทษของรูปไว้ พระเจ้าพิมพิสาร จึงหาวิธีจะพานางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม ได้สั่งพวกนักกวีแต่งเพลงขับพรรณนาความงาม ของพระเวฬุวัน เมื่อนักฟ้อนขับเพลง พระนางได้ฟังแล้วมีความปรารถนาจะไปพระเวฬุวัน เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ได้เนรมิตสตรีรูปงามให้พระนางเห็นแล้วทรงทำให้รูปนั้นเปลี่ยนสภาวะไปตามลำดับจนเหลือแต่ร่างเพียงกระดูก พระนางเห็นแล้วเกิดความสลดใจคิดว่าในรูปนี้ไม่สาระอยู่เลยและเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพระนางได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้สนทนากับหมู่พระราชา 4 พระองค์เรื่องกามคุณว่า อะไรเป็นยอดของกามคุณ พระราชาเหล่านั้นตอบว่า รูป...เสียง....กลิ่น....รส....โผฏฐัพพะ ว่าเป็นยอดของกามคุณ แต่ก็หาข้อสรุปตกลงกันไม่ได้ พระองค์จึงได้ชักชวนให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อ ฟังธรรมและทูลถามปัญหาเมื่อได้ฟังธรรมแล้ว ก็หมดความสงสัยมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เลิกการลุ่มหลงในกามคุณอีกต่อไป

6) บทบาททั่วไป

นอกจากนี้แล้วอุบาสกยังมีบทบาทอีกหลาย ๆ ด้านที่ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม หรือที่เรียกว่า สังคมสงเคราะห์ คือ การให้ความช่วยเหลือบุคคลผู้ยากไร้หรือได้รับความลำบาก ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือมีอาหาร มีที่พักอาศัย มีงานทำ มีเสื้อผ้าใส่ มีคนคอยดูแลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย อุบาสกผู้มีฐานะเป็นเศรษฐีนอกเหนือจากที่ช่วยอุปการะผู้ที่ยากไร้ที่มาของฟังฟังให้มีงานทำ และอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค แล้วยังได้จัดสร้างโรงทานใช้เป็นสถานที่แจกจ่ายของไว้ตามประตูบ้านของตน ใครที่ขัดสนหรือได้รับความเดือดร้อนก็สามารถไปฟังฟังขออาศัยฝากปากฝากท้อง และชีวิตยังสถานที่แห่งนี้ได้โดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้การดูแลในการแจกเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกคนที่มาขอรับสิ่งของเสมอเหมือนกัน ยังมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาอันจะก่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุดต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ได้แก่หลักอภิธานิยธรรม 7 ประการ

เอกสารอ้างอิง (References)

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ปรัชญา เวสารัชช์. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- จันทร์ธานี สงวนนาม. (2545). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. กาญจนบุรี แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). *การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สภาคทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- สุชา จันทร์เอม. (2547). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2549). *การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). *ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2540). *สุขภาพใจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม บริษัท เคล็ดไทย.
- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. (2536). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กฎกระทรวงกฎมหาเถรสมาคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2529). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จรูญการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมสฺสโร). (2541). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). (2541). *พุทธศาสนาปริทรรศน์รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2530). *บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.